

8

IZGON IZ MI-GRUPE: KAKO SE JEDNO »TI« PREOBRAZUJE U »ON«, U »NELICE«

»Jesi li rob? Tada ne možeš biti prijatelj.

Jesi li tiranin? Tada ne možeš imati prijatelja.«

Nietzsche, Tako je govorio Zaratustra

Ovo bi se zastranjenje moglo opravdati rješenjem zadatke koja mu se postavlja: smanjiti provaliju što razdvaja naša uznapredovala znanja o užasnutome Mi i nikakva naša znanja o smjelome Mi.

Ostanimo nakratko pri slikovitu predočavanju: na crtežu, na slici ili uživo – na televizijskom ekranu – gledamo značajan, čak prijeloman (obvezatno »povijesni«) sastanak vodstva; u krupnome se planu vide samo glave stranačkih odličnika; i odmah se vidi: o njima je riječ – neke su postale točkom dnevnoga reda.

Približno takav prizor pada u tijek momenata povijesti vodstava totalitarnih političkih stranaka, pokreta, društava. Toliko je puta viđen, doživljen, tumačen i opisan: znanstveno, pripovjedački, memoarski posvjedočeno... Što-šta je vidljivo na prizoru. *Strah* u očima sudionika sjednice! Unatoč uvježbavanome samonadzoru, lica su primjetno zateg-

nuta, ukočena zabrinuta lica. Strah je u očima dnevnim redom prozvanih i još neprozvanih. A načelno vrijedi: »biti prozvan«, »postati predmetom dnevnoga reda« – Damaklov je mač što stalno visi i nad glavama prvaka totalitarnih sustava, zapravo *sustava straha*. Njihovi su strahovi mnogostruki i viševrsni. Najprije i najlakše bi se reklo, oni strahuju za svoje povlastice, za svakojako stečene ovlasti, za osvojenu moć u vrhovničkoj grupi, za svoju moć nad sljedbenicima, članstvom i podanicima, nad povjerenim »sektorom« vrhovničke skrbi, nad masom. Pa dalje, u njihovim očima vidim i nešto od bojazni: hoće li se raspletom (kakav se »u zraku osjeća«) pribaviti još moći, tko će među njima uznapredovati ljestvicama prema najvišoj moći, tko će postati/ostati najmoćnijim u vrhovničkoj grupi. Na povijesnim prijelomnim sjednicama (kako će ih kasnije pobjednici nazvati i uvesti u svoje enciklopedije) ima i ne baš rijetka straha za (»goli«) život.

Cijelim se prizorom razlijeva i svima zajednička vrsta straha. Iskusili su je već poraženi negdašnji odličnici *takvih* stranaka, sustava. O toj vrsti straha znaju nešto ili možda samo slute i dosadašnji pobjednici unutarstranačkih borbi.

Svi koji su jednom dospjeli na rub polja svoje vrhovničke grupe i tako se našli nad provalijom – pouzdano znaju kakav strah ih je prožeo.

U svima je strah od izгона, od isključenja iz posvećena polja vrhovničke grupe, iz zaštitnička zagrljaja čvrste nerazorive *Mi-grupe*. Svima u njoj ona daje dostojanstvo, ugled, važnost, čak im i auru pribavlja. Tako je dok su na snazi njihova priznata prava da pozivom na *Mi* svoje grupe stječu neupitno jamstvo za svaku svoju riječ, čin i učinak svoga ma kakva činjenja.

Izgnanik, izbačenik iz takve grupe promeće se u *treće lice*. Onima što su ostali u grupi, u *Mi-polju*, izgnanik postaje on, nelice, neosoba! Također postaje *on* svima koji inače nemaju ovlast pozivanja na *Mi*-grupu, ali vjeruju u uzvišenost, dostojanstvo, čistotu i nerijetko providnost svega i svih u polju *Mi-grupe*, vodstva.

Od *Mi* do *on* kratak je put!

Na kratku se putu zbiva temeljna preobrazba, pa se iz Mi-grupe za izgnanika ne pita *tko* je on, niti se može reći da je izgnanik *nitko*.

Evo tek nekoliko momenata puta od *Mi* do *on*. U prostoru zajedničkog nam *Mi*, *Ti* sloviš za istaknuta besprije-korna člana –tako nekako počinje »rasprava«. I nastavlja se: nama si (upečatljiva, snažna, oblikovana) osoba! Štoviše i simbolski si integriran: naše *Te* je *Mi* uvelo u svoj simbolički sustav; svima je znan (primjerice) nadimak što si ga ste-kao u minulim borbama za uspostavu ove Mi-grupe, ovoga Mi-polja, naše ideologije, njezina jezika, diskursa, kodovnog sustava. Ime je Tvoje simbol među istaknutim zaštićenim simbolima. (Dnevni je red dobrano krenuo!) Protiv *Tebe* se umnažaju dokazi. Neovisno o tome što sada šutiš ili što se gorljivo braniš, svejedno, primićeš se rubu, rubu Mi-grupe, Mi-polja. Udaljuješ se (od *Nas*). Nezaustavljivo kli-ziš. Evo, gubi se izravno osobno *Ti*: *on* je – kažu članovi Mi-grupe – na graničnoj crti i upravo je prelazi.

Za kritikom je već najveći dio puta preradbe člana Mi-grupe, puta njegova *obezličavanja*: ostalo je *Mi*, *Ti* je razoreno, a nad tom ruševinom pojavljuje se *on*.

Obezličavanje može biti pokrenuto različitim povodi-ma, motivima, razlozima. Neovisno o tome što pokreće napadaj, neovisno o tome što je budući izgnanik učinio (i da li je uopće »pogriješio« u nečemu), razlozi koji pokreću napadaj njemu su *nešto objektivno*: o njegovoj volji i njegovim namjerama neovisno.

Zašto je tako?

Razlog se uvijek može naći. Objede budućeg izgnanika izgledaju (svijesti van Mi-grupe) naprosto fantastične. Pri-mjerice ovako: Mi-grupa unisono zbori, *Ti* besprije-korno govoriš i radiš tako kako govoriš! Nema ni spomena o ver-balnom ili radno-djelatnom ogrješenju dnevnim redom pro-zvanoga. Ipak ima mjesta krivnji: *Ti ne misliš* tako kako go-voriš i kako radiš; samo se pretvaraš pred licem Mi-grupe. Prijetvoran si!

Može li *Ti* (uskoro *on*) odgovoriti na fantastičnu optuž-nicu? Može li je opovrgnuti? Nikako i nipošto!

Pokuša li svoju nevinost iskazati u jeziku i kodovima Mi-grupe, njegova se komunikacijska namjera odmah razbi-ja o zid optužnice: prireknućem opreke između njegovih

misli i riječi/djela nositelji optužbe oduzimaju optuženome moćno sredstvo. Nedjelotvornom postaje njegova uporaba jezika i koda Mi-grupe. On nešto govori. Kani još nešto reći. I dalje se pouzdaje u svoju toliko puta potvrđenu komunikacijsku osposobljenost u grupi i upućenost u najskrivenije tajne jezika grupe.

Ali što mu to vrijedi! Tužitelji ne čuju njegovu riječ. Ne tumače jezik njegove obrane u sustavu jezika i kodovnika Mi-grupe. Sve što je budući izgnanik rekao, što namjerava i što uopće može reći, tumači se *iz prireknutih mu misli*.

Nesporazum je poguban za optuženoga. Da: ako je uistinu riječ o kakvu nesporazumu.

Očito je, tužitelj (Mi-grupa) i tuženik kreću se u različitim sustavima. Riječ optužbe i riječ obrane međusobno se ne čuju, jedna su drugoj nerazumljive, neshvatljive.

Ipak, kao da nije sve izgubljeno. Za prijetvornost objeđeni član Mi-grupe može potražiti spas u kakvu drugom jeziku – ne bi li makar nešto razgovjetno priopćio tužitelju. Opet neće uspjeti. Jezik te grupe (i grupa, dakako) totalitaran je jezik. U njegovoj biti je krajnje preuzetna namjera: zaposjedanje cjeline prostora jezika/govora. Posljetcem toga, iz središta totalitarna jezika gledano (dakle, iz Mi-grupe koja ga proizvodi) ne postoje drugi jezici kao samo *drukčiji* jezični sustavi spram kojima jezik ove grupe nema nikakva posebna prava. Jednako tako: između Mi-grupe (razumije se, o kakvoj je ovdje riječ) i *drugih*, ne postoji uzajamičan, razmjenjiv, *recipročan* *Mi – Vi odnos*. Gdje vlada ono totalitarno, tu prevladava *Mi – Oni odnos*. *Oni* su nelica, neosobe. Dojučerašnjega svoga člana, a sada izgnanika, Mi-grupa utapa u *masu* nelica, neosoba. Onaj drugi jezik (za kojim je optuženi posegnuo), *unaprijed* je predznačen; naravljju jezika Mi-grupe unaprijed je predznačena njegova istinosnost, objektivnost, *prihvatljivost* i sl. Ako grupa koja tuži i sudi opet uspostavi mjerodavnost jezičnog sustava u kome je optuženik nastojao opovrgnuti objede, u njegovoj će obrani razumjeti samo ono što je u jeziku Mi-grupe *unaprijed* znano o jednom među drugim jezicima i o jednom govorniku u masi nelica, neosoba. Neće ga dakle razumjeti. Nema (spo)razumijevanja gdje je razoren *Ja – Ti*, odnosno *Mi – Vi* razmjenljiv odnos.

Nije teško zamisliti kako se osjeća gubitnik. No, na temelju poznavanja povijesti totalitarnih stranaka i sustava netko će jednostavno reći: izgnani je ipak sačuvao živu glavu. Nekako će se prilagoditi životu kakav je dan većini. Razumije se, prilagodba neće biti laka: bivši je vrhovnik želio ostati u Mi-grupi i nije se ogriješio o njezina njemu znana pravila. Nešto ga je nenadano snašlo. Odnekud ga je pogodilo. Pred nama nije disident. Zamisliv je i ovakav svršetak priče o njemu: jest, bio sam odličnik stranke, sustava, režima. Sada sam samo *Ja*. Pa dalje, izgnani kaže: htio bih živjeti to svoje jastvo i svima ga (koliko i sebi) priznajem. Hoću samo jedno: neka se *prizna* moje *Ja*, moje jastvo.

Naprijed je već rečeno, čega se odličnik plašio, od čega je strahovao – to ga je snašlo: pretvoren je u *treće lice*. Lične zamjenice, kaže gramatika, označuju odnos sudionika u razgovoru. U pravu se razgovoru međusobno odnose osobe – kako naučavaju Gadamer, Buber, Spiegelberger i dr. K tomu: znanost o jeziku je ustanovila u kakve neprilike zapada lice/osoba nađe li se pod označnicom trećeg lica. U »trećem licu je izražen neki predikat, ali van odnosa ja – ti . . . treće lice i nije lice, glagolski je oblik čija je funkcija da izrazi ne-lice (...) ono može biti bezbroj subjekata – ili nijedan«; ja i ti su ireverzibilni, »a *on* po sebi ne označuje specifično ništa i nikoga. . .« Ovim Benveniste (1975 : 170) dovodi do riječi i jednu predgramatičku i predlingvističku činjenicu. Naime: lice nije za sebe! Baš doslovno, ono je za *drugoga*. Uostalom, nitko »nikad nije izravno vidio vlastito lice; ono se može upoznati samo uz pomoć zrcala i na slici; lice je zamjena za čitavu osobu« – tvrde istraživači simbola Chevalier i Gheerbrant (1987 : 342); slijedeći Max Pacardove opise oni domeću: lice je simbol »onoga što je božansko u čovjeku«, a kao »simbol tajne, jest poput vratiju nevidljivoga od kojih se ključ izgubio. »*Lice*« (zamjena za osobu) o kakvome upućeni tako uzvišeno govore, na odlučan je način ovisno o uspjehu/neuspjehu pothvata usmjerena uspostavi »ja – ti« ireverzibilna odnosa u kome lice istom *jest*; jest, jer je lice/osoba za drugoga!

U izgnanikovu se zahtjevu (da se prizna njegovo *Ja*, njegovo jastvo) nalazi i predrasuda o naravi Mi-grupe. U za-

mislivu svršetku priče o njemu (zapravo, u našoj konstrukciji) vlada osebujna predrasuda. Predrasuda je mnijenje, vjerovanje, znanje ili neko uvjerenje što *prethodi* rasuđivanju i upravlja njime.

Izgnanik je bivši vrhovnik!

Za boravka (života) u Mi-grupi stekao je iskustvo o tome što je ona, kakva je i kako je u njoj. Na vlastitu je slučaju iskusio ono bitno: između članova Mi-grupe ne vlada »ontička neposrednost koja je odlučujuća pretpostavka Ja-Ti odnosa« (Usp. Buber, 1979 : 50). U slijedu ovih izlaganja izraz »Mi-grupa« ne označuje povezanost samostalnih osoba doraslih nepatvorenu jastvu i samoodgovornosti (usp. 50). Ako nema Ja-Ti odnosa u Mi-grupi, nema ni Mi-Vi odnosa ove grupe i drugih (grupa, skupina ljudi...), nema ni Ja-Ti odnosa između članova te grupe i ljudi van nje. Koliko su čovjek, ljudi, narod... predmet čistog zbrinjavanja ove Mi-grupe, toliko u takvu odnosu čovjek nije *Ti*, niti je *narod* neko *zbiljsko/živo* Mi. Oni su bezlično, *bezimeno on, ona, ono, oni* – kako približno zaključuje M. Buber na razini metodičkog uvida. Što više napreduje ovo obezličavanje, to je više totalitarnoga u stranci, u društvu.

Unatoč svemu, izgnanik očekuje priznanje svoga jastva; očekuje to unatoč svemu što je u grupi i od grupe doživio, te usprkos tome što je Mi-grupa neokrnjeno snažna, a »društvo« prostor raščlanjivanja njezine volje i moći. Izgnanikova očekivanja su predrasudna, ali ne više u smislu *unaprijed* stvorena mnijenja, znanja... što upravlja rasuđivanjem. Ako bivši stranački prvak očekuje da Mi-grupa prizna njegovo Ja, onda se može ustvrditi: prohodom kroz strahote objede, optužbe, kritike i izгона – bivši član ne mora steći iskustvo koje ga osposobljuje za nepredrasudan uvid u Mi-grupu. Valja pokušati misliti i ovako: jesu li prepreke stjecanju takve sposobnosti zbilja visoke i teško svladive. Zbiva se nešto na prvi pogled paradoksalno. Silina objede, fantastičnost optužbe, bezobzirnost kritike i brutalnost izгона – učvršćuju bivšega člana u duboku uvjerenju da je sve što mu je učinjeno u *oštroj opreci* spram čistoti ideje vodilje stranke, s »logikom« i naravi života Mi-grupe.

Uostalom, nepregledivi su tekstovi, brojne su ispovijesti i mnogo je ispovijedalaca (i prije fašizma, nacizma, stalji-

nizma...); »nesporazum«, »zlovolje pojedinaca«, »zlorabljenje položaja«, »osobna vlast«, »kult ličnosti«, slijepo odano slavljenje velikih, malih i beznačajnih vođa, psihopatologijske značajke vođa, »nezrelost uvjeta« (za demokraciju), »teškoće razvitka« (dakako: unutarnje i vanjske, objektivne i subjektivne...) . . ., pa »izdaja«, »revizija« izvorna učenja i sl. samo je dio nosivih riječi označnica toga što se zbivalo u Mi-grupama u razmjerama povijesti totalitarnih stranaka, sustava, društava.

Riječima stranica na kojima su izloženi pojedini momenti drame užasnutoga Mi, ovdje bi se zaključilo: što su više uznapredovali procesi totalitarnog izgrađivanja Mi-grupe i raščlanjivanja njezine volje i moći na društvo, dalje su odmakli procesi (*samo*)onesposobljavanja svijesti članova Mi-grupe za uvid u narav svijeta/života u kojemu jesu.

Zar su i takve fantastične objede uopće moguće!? – pita se iznenađeni odličnik.

Neka se prizna moje Ja! – čuje se glas izgnanoga.

Iznenađenje, zahtjev ili tek smjerna zamolba vrhovnika/izgnanika načini su očitovanja (*samo*)onesposobljenja svijesti. I nije riječ o bilo kakvu nego o bitnu (*samo*)onesposobljenju. Onesposobljenju svijesti za uvid u narav svijeta/života u kome :

Prvo. Mi-grupa se uspostavila. Ispunila je jedan od bitnih uvjeta samouspostave: *razorila* je zatečeno semantičko polje i uspostavila novo, svoje. Isprva i tijekom toga samouspostavljanja jezik i jezični izrazi Mi-grupe naglašeno se odnose na entitete vanjskoga svijeta; na ideje posredstvom kojih se grupa legitimira, na predmete, stanja, procese, institucije. . .

Drugo. Mi-grupa se izdvaja. Učvršćuje se i osamostaljuje njezino Mi. Istodobno teče i proces proširivanja mase neličica i umnažanja neosoba. Uspostavlja se *vladajući* odnos. Mi – Oni odnos.

Treće. Kretanje nije neovisno o jeziku. S njim i u njemu dogodit će se ono bitno. Članovi Mi-grupe razumijevaju svoj jezik pojmovima njegova načelno (dakako, njima!) nepitna referencijalnoga značenja. Ne sumnjaju da njihove riječi, njihovi jezični izričaji imaju nedvojbeno odredljive i jasno određene referente. Članovi Mi-grupe vjerojatno bi

rekli: naši jezični izričaji ne promašuju u dvojnim relacijama – kažemo li napredak točno označujemo predmet »napredak«; pogotovu su naši izričaji određeni i pouzdani u trojnim svezama: naša riječ napredak označuje sam napredak u zbilji, suglasno pravu pojmu napretka određenu u sustavu pojmovlja našega jezika. »Naš jezik« jest zapravo jezik ideosfere ili samostalna govora ideologije (usp. petnaesti tekst u ovoj knjizi). Ukratko, članovi Mi-grupe imaju svoj jezik, rabe ga i znaju to.

Četvrto. Kreće se Mi-grupa. I jezik te grupe se kreće. Oba ta kretanja padaju u struju onoga *ideologijskoga*, pa zato (samo)onesposobljavanja svijesti pripadnika Mi-grupe. U kretanju se nešto isprva sastavljeno sada *rastavlja*. Rastavljeno se jedno spram drugoga osamostaljuje. Istodobno se učvršćuje *pričin* sastavljenosti već rastavljenoga, te pričin čvrstih sveza između nečega što je razdvojeno i kao takvo »ide svojim putem« neovisno o prvotnoj supripadnosti sadašnjih udvojaka.

Peto. Unatoč svim ovim promjenama, *postojanim* ostaje semantičko polje Mi-grupe. Također: ostaje i dalje neupitnim plan kojim je to polje nošeno, provideno. Neobaviješten promatrač ne vidi što je tu izmijenjeno, rastavljeno, suprotstavljeno. Pred njim teče semantički proces kakav je vidio ranijim promatranjima semantičkog polja one Mi-grupe.

Šesto. Kakvi su uvidi članova Mi-grupe? Oni i dalje žive u uvjerenju: prvo, da raspoložu tim svojim jezikom; drugo, da se njime služe.

Sedmo. Izgnanik je iskusio posljedice predavanja pričinu koji priječi uvid u ono što doista jest. A jest, naime, to da jezik Mi-grupe *rabi grupu* čim je postao sustav kojemu je stvoritelj »udahnuo život« (ovdje: Mi-grupa). Od tada formalizirani jezični sustav jedne ideosfere živi svoj život.

Osmo. Ako svijesti Mi-grupe i osvijeste ponešto od ovog obrata (glede toga tko je tu subjekt: Mi-grupa ili ne-više-njezin jezik), ostaje zadaća: kako napustiti svijet, polje, jezik ... Mi-grupe?

A da nisu svijesti u *mišolovci*?